

ÁZSIA MOZGÓ HATÁRAI

PÁZMÁNY NEMZETKÖZI TANULMÁNYOK – 19. KÖTET

ÁZSIA MOZGÓ HATÁRAI

SZERKESZTETTE

GULYÁS CSENGE – SZILÁGYI ZSOLT – SZIVÁK JÚLIA

TYPOTEX

ÁZSIA MOZGÓ HATÁRAI

Szerkesztette: Gulyás Csenge – Szilágyi Zsolt – Szivák Júlia, 2021

Copyright © Ájben Katalin, Biró Dávid, Byrappa Ramachandra, Dévényi Kinga, Háda Béla, Lévai Dániel, Rácz Lajos, Róma Ádám, Ruzsbaczký Zoltán, Sági Péter, Simay Attila Endre, Stachó Krisztina, Szivák Júlia, Váczy István Dávid

Hungarian edition © Typotex/Pázmány Péter Katolikus Egyetem, Budapest, 2021
Engedély nélkül semmilyen formában nem másolható!

A kötet kiadását a Magyar Nemzeti Bank támogatta

ISBN 978 963 493 159 1

ISSN 2416-1438

Typotex – Panta

A PANTA a Pázmány Egyetem Nemzetközi TANulmányokkal foglalkozó szakmai közösségének könyvsorozata, mely széles értelemben vett társadalomtudományi munkák révén mutatja be a globális világ múltját és jelenét. A sorozat neve egyszerre utal az intézményi háttérre, valamint arra a teljességre és sokszínűségre, amit megragadni hivatott: Πάντα.

Sorozatszerkesztő: Jany János

TARTALOM

ELŐSZÓ	8
RÁCZ LAJOS: Kelet vagy Nyugat. Földrajzi határok és lélektani korlátok	13
BYRAPPA RAMACHANDRA: Ragadozó államok az indiai föderalizmus vérkeringésében. A strukturális reziliencia elerőtlenítésének elmélete	29
SÁGI PÉTER: Nem túllépni egy határt. Az indiai politikai érzékenység egy-egy motívuma	53
STACHÓ KRISZTINA: Megnyerni Kasmírt, elveszíteni Indiát. Naréndra Módí Kasmírról	79
RÓMA ÁDÁM: Határviták institucionalista megközelítésekből. Az India és Kína közötti bizalomépítő intézkedések esete	95
SZIVÁK JÚLIA: A humor határai. Pakisztánnal kapcsolatos sztereotípiák a hindi filmekben	121
HÁDA BÉLA: A mianmari határtérség státuszának biztonságpolitikai következményei. Belső és külső dimenziók	135
SIMAY ATTILA ENDRE: Diaoyu- vagy Senkaku-szigetek. Politikai és gazdasági nyomásgyakorlás a kínai ritkaföldfém- és nyersanyag- korlátozások nemzetközi jogi esete tükrében	151

ÁZSIA MOZGÓ HATÁRAI

RUZSBACZKY ZOLTÁN: A kör négyszögesítése. A koreai egység megteremtésének terve	167
LÉVAI DÁNIEL: Kínai elképzelések Ázsia jövőjéről a második világháború idején	181
VÁ CZ ISTVÁN DÁVID: Határvidék és ütközőzóna a nagyhatalmak között. Irán belső fejlődése és a geopolitikai kontextus a „nagy játszma” során	197
DÉVÉNYI KINGA: Beduinok határok közé szorítva	217
ÁJBEN KATALIN: Explicit és implicit határkonfliktusok Közép-Ázsiában	241
BIRÓ DÁVID: Pántürkizmus. A török diplomácia Közép-Ázsiában	257
A KÖTET SZERZŐI	277

ELŐSZÓ

Ahogy a világ gazdasági és politikai súlypontja kelet felé tolódik, úgy válnak Ázsia problémái és konfliktusai globális jelentőségűvé. Ezért különösen fontos, hogy megismerjük a legnépesebb földrészen zajló folyamatokat, az ázsiai államok közötti feszültségeket, a számunkra sokszor érthetetlen el-
lentétek okait.

Ázsia gyarmati múltja a mai napig érezteti hatását azzal, hogy a korábbi gyarmattartó hatalmak annak idején önkényesen, az etnikai, vallási, társadalmi és nyelvi csoportok határainak figyelmen kívül hagyásával jelölték ki az államhatárokat. A történelmi tapasztalatok szerint ezek a határok nem tudtak gátat szabni az emberek, az eszmék, a szellemi és az anyagi javak áramlásának. Van, ahol a határok nem jelentenek többet pusztán földrajzi fogalmaknál, s nem tekinthetők valódi választóvonalaknak, a globalizáció és az államhatárokon átnyúló folyamatok felülírják őket. Más esetekben éppen ezek a határok váltak a nemzettudat alapvető építőköveivé, és napjaink politikusi arra esküsznek, hogy mindenáron megvédik őket. Vannak Ázsiában vitatott, porózus és lezárt határok, külső és belső, fizikai és mentális, átjárható és átjárhatatlan, egyértelmű és elmosódó határvonalak, s ezek mind vizsgálatra érdemesek. Ázsia politikai, gazdasági és társadalmi sokszínűsége, az ázsiai országok integrációs kísérletei, a folyamatos migráció, továbbá a térség növekvő súlya mind időszzerűvé teszik azt, hogy feltérképezzük az ázsiai határokat, az azokon átnyúló és az azok mentén meghatározott identitásokat és kölcsönhatásokat, valamint a legizgalmasabb és legproblémásabb határterületeket.

A Pázmány Péter Katolikus Egyetem Modern Kelet-Ázsia Kutatócsoportja és a Bölcsészettudományi Kutatóközpont Néprajztudományi Intézete 2019 októberében konferenciát rendezett a céllal, hogy a fizikai és átvitt értelemben vett határok tanulmányozásával elősegítse Ázsia fogalmának, a térség belső viszonyainak, sokirányú folyamatainak és a világra gyakorolt hatásának megismerését. A konferencia során többek között

ÁZSIA MOZGÓ HATÁRAI

a következő kérdésekre kerestük a választ: Hogyan fejlődnek a határok közé zárt és azokon átnyúló nemzetállami és regionális identitások Ázsiában? Milyen országmárkát és közösségtudatot építenek maguknak a sokszínű társadalmakból álló ázsiai államok? Hogyan jelennek meg a területi és határviták a nemzet- és államépítés folyamataiban? Milyen hatást gyakorol a belső és nemzetközi migráció? Milyen hatása van a globalizációnak és a lokalizációnak a kontinens országaiban? Felülírhatják-e a határokat az integrációs törekvések? Milyen a hagyományos nemzetállamiság és a szuverenitás kortárs megítélése Ázsiában?

A jelen kötet a konferencia előadásai alapján készült tanulmányokat tartalmazza. Bízunk benne, hogy a könyvben szereplő írások segítenek megérteni e bonyolult – ugyanakkor mindennapi életünkre egyre nagyobb hatással lévő – kontinens jelenét és jövőjét meghatározó folyamatokat, az egyes államok és egyéb szereplők motivációit, a szemünk előtt vagy rejtett módon zajló konfliktusok okait, hatásait és lehetséges kilátásait.

A szerkesztők

RÁCZ LAJOS

KELET VAGY NYUGAT

FÖLDRAJZI HATÁROK ÉS LÉLEKTANI KORLÁTOK

A nemzetközi kapcsolatok kutatásában és a stratégiai tudományokban a különböző iskolák két szélsőséges pólus között helyezkednek el aszerint, hogy az objektív vagy a szubjektív tényezőknek tulajdonítanak döntő szerepet. Az egyik végponton a geopolitikai realizmus, a másikon a pszichológizáló elméletek és az interkulturalizmus áll.

Egy stratégiai elemzőnek – ha geopolitikai „szemüvegen” keresztül szemlélődik – elég rápillantania Eurázsia vaktérképére ahhoz, hogy megállapítsa a két (?) kontinens szárazföldi kiterjedése és hozzájuk viszonyítva a tengermelléki régiók nagysága közötti méretbeli különbségeket, és következtessen azokra a földrajzi meghatározottságú életmódbeli eltérésekre, amelyek az európai, zömében kereskedő, hajózó, és az ázsiai, zömében földművelő, szárazföldi civilizációk kialakulásának és fejlődésének alapját képezik.

Ebben a megközelítésben Kelet-Ázsia hegy- és vízrajzi térképe szinte első látásra rámutat a nagy népességű társadalmak öntözéses földművelés által lehetővé tett kialakulására. A vízgazdálkodás, különösen az árvízvédelem szükségessége miatt önszerveződő, centralizált, ún. „folyam menti despotikus birodalmak” jellegzetességeiből levezethetők akár a mai Kína hatalmi-politikai viszonyai is. Ugyanakkor Görögország „földközi” tengermellékének hegyekkel-völgyekkel átszabdelt terepviszonyai és a szigetek kézenfekvő magyarázatot szolgáltatnak a sok kis (ókori) önálló, „szabad” városállam létrejöttére, valamint azok két archetípusának, a dinasztikus-diktatorikus Spártának és vele szembe állítva az athéni demokráciának a szerepére, amelyet az európai, sőt a világtörténelem állítólagos fejlődési csúcса, a liberális demokrácia mintaadó előfutáraként betöltött.

Közép-, Belső- és Kelet-Ázsia térségének színes műholdfelvételén jól elkülöníthető a Góbi sivatag és a Takla-Makán, illetve a magashegységek és fennsíkok a mélyebben fekvő Észak-kínai Nagyalföldtől. A geostratégia alapján gondolkodó elemző számára egy ilyen felvétel az ókortól máig tartó történelmi-politikai folyamatokra enged következtetni. Ezek során a termékeny alföldön gazdálkodó parasztság a nagy létszámú városi lakosság,

kereskedők, iparosok, hadsereg, civil és katonai adminisztráció fenntartását biztosította. A népesség fejlett technikájú – a perifériákon kitermelt és „beszállított” nyersanyagokból bronz-, vas-, acéleszközöket, szerszámokat és fegyvereket készítő és használó –, jól szervezett társadalmakba integrálódott. Ugyanakkor a szomszédos „zord” vidékek nomád, „barbár” hegyi és sztyepei törzsek, kisebb létszámú és fejletlenebb anyagi kultúrájú társadalmi közösségek szállásterületéül szolgáltak.

A szüntelen konfliktusok és a váltakozó kimenetelű hódító háborúk révén – melyeket hol az egyik, hol a másik fél indított – végül a többségi, han etnikum szükségszerűen terjesztette ki birodalma határait. A politikai uralom azonban nem feltétlenül jelentette a civilizációs, etnikai-kulturális és vallási behódolást, a kisebb közösségek hagyományos életmódja földadásának sikeres kikényszerítését. A konfliktusok újratermelődésének földrajzi (és kulturális) feltételei mindmáig fennállnak.

A műholdfelvételek tanulmányozása azt is megerősítheti, hogy a nagy kiterjedésű hegyi és sivatagos területeken megtalálható természeti erőforrások, energiahordozók és ásványkincsek, nyersanyagok a mai technikai fejlettség szintjén még hatékonyabban kiaknázhatók, sőt létfontosságúak az időközben iparosodott – ma már részben posztindusztriális – többségi társadalom számára. Ezért a periférián élő kisebbségeknek Peking sohasem fogja megadni a politikai önrendelkezés lehetőségét, sőt a han kínaiak egyre inkább „belakják” a tőlük idegen kultúrájú nemzetiségek hagyományos életterét is. Ez viszont a külső (külföldi) beavatkozás számára teremt okot és ürügyet, és ily módon a mai Kína nemzetközi kapcsolatainak egyik meghatározó tényezőjévé vált (területi egység, szuverenitás, emberi jogok, belügyekbe történő beavatkozás stb. kérdése).

„Magasról nézvést” az is jól látszik, hogy az egymással érintkező – történetesen indiai, kínai, vietnami stb. „birodalmak” – elmosódó szárazföldi és tengeri határtérségeiben hol lehet és kell területi vitákra, nemzetközi konfliktusokra számítani. A STRATFOR (Strategic Forecasting) nevű amerikai stratégiai elemző „agytröszt” innovatív térképszínezéssel szemlélteti azt a meglátását, hogy a „han kínaiak” tulajdonképpen „szigetlakók” abban az értelemben, hogy a velük szemben ellenséges népek és a saját kisebbségi nemzetiségeik „óceánja” veszi őket körül. Kína etnikai-nyelvi, valamint település-földrajzi és gazdaságfejlettségi térképei egymással összevetve rámutatnak arra az ellentmondásra, ami az ország nemzetiségeinek területi eloszlása, az egyes földrajzi alrégiók népsűrűsége és a természeti, illetve a társadalmi (humán) erőforrások megoszlása között feszül.¹

1| FRIEDMAN 2010.

Ha minderre rávetítjük a szárazföldi Kína (császárkori vagy mai) közigazgatási térképét, akkor – az összehasonlító nemzetközi politikai tanulmányok szempontjából – óhatatlanul Mark Elvin felvetésével szembesülünk: Miért maradt a kínai birodalom az i. sz. 6. században bekövetkezett újraegyesítése után lényegében védett a romboló erőkkel szemben? Miért nem bomlott fel egy bizonyos ponton véglegesen külön államokra, mint amilyenek Európa államai, hanem maradt meg birodalomnak akkora tartományokkal, mint az európai államok?²

George Friedman (a STRATFOR igazgatója) számára a döntő érv annak alátámasztására, hogy kijelentse: Kína globális ambíciói kudarcra vannak ítélve, az a geopolitikai tény, hogy az amerikai birodalom két óceánnal is határos, és hadiflottáit a Panama-csatornán keresztül rugalmasan átcsoportosíthatja, ezzel szemben a „szárazföldi Kína” csak egy óceánnal érintkezik – és hadihajóinak nyílt, mély vizekre való kijutását szigetláncok és szorosok akadályozzák. Nézőpontja szerint a világ hegemon (egyeduralkodó) hatalma a 21. században is az Egyesült Államok marad.³

A geopolitikai realizmus kiemelkedő képviselője Jared Diamond, aki a környezeti – elsősorban földrajzi – és általában a természettudományos tényezők összefüggéseinek hatását tanulmányozta az ősi és a modern civilizációk kialakulására, fejlődésére és kölcsönhatásaira. Fő művében⁴ rámutatott, hogy – a térképen is jól láthatóan – a legtöbb kontinens hosszanti „tengelye” észak–dél irányú, és csak az eurázsiai földrészre jellemző a több ezer kilométer hosszan elnyúló kelet–nyugati irányú, tágas térségek megléte. Mi következik ebből? Diamond elmélete szerint az, hogy egyedül Euráziában voltak meg a kedvező feltételei annak, hogy a különböző kultúrák történelmi léptékkal mérve viszonylag gyorsan, hatékonyan keveredjenek, adják át egymásnak eredményeiket, technológiájukat, szervezési módszereiket, és hozzanak létre fejlett civilizációt. A mezőgazdasági, földművelési és állattenyésztési technikák, az éghajlattal szorosan összefüggő életmód – mint a kultúra és a civilizáció alapja – ugyanis kelet–nyugati vagy nyugat–keleti irányban könnyebben terjed, jobban átadható, mint észak–dél irányban, ahol a nagyobb távolságokon már éghajlati övezeteket kell átlépni, mások a növény- és állatfajok életfeltételei, mások a táplálkozási, öltözködési, települési, csoportképzési, munkamegosztási stb. szokások, hagyományok.

2| ELVIN 1977: 17.

3| FRIEDMAN 2008.

4| DIAMOND 2006.

Eszerint a földrajzi és klimatikus tényezők, azon belül konkrétan a kontinensek tengelyének iránya mint „végső okok” határozzák meg az állat- és növényfajok elterjedésének, házasításának feltételeit, és hozzák létre – kedvező esetben – azt az élelmiszer-felesleget, aminek felhalmozása a nagy népességű, letelepedett társadalmak kialakulásának és differenciált fejlődésének alapja. A nagy népsűrűséggel együtt járó társadalmi interakciók megszaporodása pedig az újítások ösztönzésével vezet a technológiák fejlődéséhez – és az újítások kereskedelem és háborúk révén való elterjesztéséhez – megint csak a kelet–nyugati tengely mentén. Az ősi civilizációk közötti lényegi, fejlettségbeli, történelmi különbségek „végső okaiból” közvetítő mechanizmusok által így lesznek „közvetlen okok”, amik már jó előre eldöntötték, hogy a civilizációk találkozásánál – mint amilyen pl. Amerika felfedezése és meghódítása volt – melyikük kerül ki győztesen az összecsapásból.

A közvetlen okok visszavezethetők a lovak igavonó, teherhordó és közlekedési, valamint tömeges harci alkalmazására, a kardok és más fegyverek elterjedésére, az óceánjáró hajók építésére, a politikai szervezettség és az írás kialakulására, a házasított növény- és állatfajok által hordozott betegségek elleni védettség megszerzésére. Ezek a tényezők Euráziában viszonylag akadálymentesen érvényesültek – hiszen itt nem kellett éghajlati övezetek határait átlépniük –, és ez a magyarázata annak, hogy miért a spanyol konkvisztádorok, Pizarro maroknyi csapata győzte le Atahualpa inka fejedelmet és hatalmas hadseregét, és miért nem Atahualpa fedezte fel Európát, és kényszerítette térdre I. Károly spanyol király, német–római császárt.⁵

A Geopolitical Futures (GF) nevű, amerikai székhelyű elemző (nemzetközi stratégiai tanácsadó) cég, amit Friedman alapított, küldetésnyilatkozatában leszögezi, hogy a geopolitika nem más, mint azon politikai, gazdasági, katonai és földrajzi dimenziók együttese, amelyek megalapozzák a nemzetek létrejöttét és a nemzetközi viszonyok rendszerét. A küldetésnyilatkozat azt állítja, hogy a geopolitika központi feltevése – „akárcsak a közgazdaságtudományé” –, hogy az eseményeket ezek a személytelen erők irányítják, nem pedig egyéni szeszély vagy ideológia.⁶ A társaság honlapjának köszöntő rovatában megerősítik, hogy *„Mi egy olyan sajátos modell tükrében látjuk a világot, amely azon a feltevésen alapul, hogy a világ vezetői azok, akiket személytelen erők – mint a földrajz, a politika, a gazdaság, a katonai képességek és a demográfia – irányítanak, és nem fordítva. Ez fontos megkülönböztetés, amivel sehol másutt nem találkozhatnak. Mert ha tudatában*

5| DIAMOND 2006.

6| *Mission Statement* 2018.

vagyunk annak, hogy mi készletti cselekvésre, és mi korlátozza a vezetőket, akkor megjósolhatjuk, hogy a nemzetek, amelyeket vezetnek, hogyan fognak viselkedni. Ha pedig tudjuk, hogy a nemzetek hogyan viselkednek, akkor előre látjuk, hogy milyen változások mennek végbe a nemzetközi viszonyokban.”⁷

A geopolitika szemléletében tehát mindenekelőtt a földrajzi realitások határozzák meg az egyes államok alapvető érdekeit, és ezek olyan egyértelmű követelményeket támasztanak az országok vezetésével szemben, hogy ha például kicserélnék az amerikai és a kínai adminisztrációt, egymás helyében akkor is ugyanazt a politikai vagy katonai stratégiát kéne követniük. A vezetők személyisége és a nép „lélektana” vagy kulturális sajátosságai tehát nem sokat nyomnak a latban, legfeljebb színezik az összképet.

Ennek a látszólag tudományos objektivitásra törekvő, már-már pozitivistá megközelítésnek vannak szembeűnő gyengeségei (is). Nem igaz, hogy a társadalomtudományok személytelen erők összjátékának tekintik a globális társadalmi-politikai folyamatokat. Különösen a modern közgazdaságtan, azon belül a manapság legdivatosabb „behaviorista” (viselkedéstudományi) irányzat az, amelyik kifejezetten az egyének pszichológiai sajátosságait tartja meghatározónak a döntéshozatalban, és rámutat a racionális viselkedés kognitív (megismerési) és érzelmi korlátaira. Ez egy olyan interdiszciplináris terület, amelynek kutatásáért már nem egy pszichológus kapott közgazdasági Nobel-díjat (pl. Herbert Simon,⁸ Daniel Kahneman és Amos Tversky⁹).

A politikai pszichológia a döntéshozók lélektanának törvényszerűségeit kutatja,¹⁰ és a nemzetközi folyamatok észlelésére és értelmezésére – jellemzően: félreértelmezésére – vonatkozó meglátásaival hasznosan járul hozzá azok megértéséhez és alakításához.¹¹ Egy adott ország kormányzati tanácsadói, külpolitikai és stratégiai elemzői részéről annak latolgatása, hogy mit tennének ők a másik ország vezetőinek helyében – akikről feltételezik, hogy ugyanazon a geopolitikai „nagyítón” keresztül szemlélik a világot, mint ők –, igen gyakran vezet katasztrofális félreértésekhez, hibás előrejelzésekhez.

Például 1998 májusában India egymás után hét katonai célú nukleáris kísérleti robbantást hajtott végre, amelyek szinte mindegyikére Pakisztán egy-két napon belül szintén föld alatti atomrobbantással válaszolt, és adta a világ tudtára, hogy ő is nukleáris nagyhatalom. A fejlemények új dimenziót adtak a dél-ázsiai fegyverkezési versenynek, és gyökeresen átalakították az ázsiai, sőt a globális erőviszonyokat annak katonapolitikai következményeivel

7| *Welcome* 2018.

8| SIMON 1982.

9| KAHNEMAN – TVERSKY 1974 és KAHNEMAN – TVERSKY 1983.

10| JERVIS 2017.

11| JERVIS 1976.

egyetemben. Az amerikai hírszerzés – elsősorban műholdas felderítési adatok alapján – pontos ismeretekkel rendelkezett a robbantások műszaki előkészületeiről, és tisztában volt mind az indiai, mind a pakisztáni képességekkel; viszont annál kevésbé a szándékokkal. Azonban a CIA és a DIA elemzői nem hívták fel a kormányzat figyelmét a várható fejleményekre, mivel úgy értékelték a helyzetet, hogy az indiai vezetés nem meri megkockáztatni ezt a veszedelmes lépést. A hírszerzők tévedése a proliferációellenes stratégia kudarcát eredményezte, és azt jelentette, hogy az USA innentől kezdve nem volt képes hiteles diplomáciai nyomást gyakorolni Indiára annak érdekében, hogy hagyjon fel a nukleáris fegyverkezéssel.

Az ún. Jeremiah-jelentés az indiai nukleáris fegyverkezés amerikai (hírszerző) értékelésének *post mortem* analízise, „boncolási jegyzőkönyve” volt. A jegyzőkönyv rámutat az elemzők egyoldalú kulturális beállítódásának az értékeléseket torzító következményeire, vagyis arra, hogy feltételezték, az indiaiak ugyanúgy gondolkodnak, mint az amerikaiak. Azonban ez az eset is bebizonyította, hogy az interkulturális különbségeket nem szabad figyelmen kívül hagyni, és ami egy adott szempontból észszerűtlennek tűnik, az egy másik szempontból lehet észszerű is. A Jeremiah-jelentés ezért – többek között – javaslatot tett az ún. „vörös inges” elemzés (*red team analysis*) kötelező bevezetésére, vagyis hogy a különböző konfliktusokban a szemben álló fél részéről várható lépések előrejelzése céljából az adott országot jól ismerő szakértőkből állítsanak össze egy olyan elemző csapatot, amely a célország (döntéshozóinak) gondolkodásmódja, kultúrája, politikai rendszere és katonai doktrínája alapján próbálja meg modellezni annak várható magatartását, és nem az amerikai értékrend, illetve eljárási szabályok keretei között.¹²

A stratégiai elemzésekből tehát nem lehet kizárni az individuálpszichológiát, sőt a „néplélektant” sem. Washington Platt tábornok – a II. világháború alatt az amerikai katonai hírszerzés parancsnoka – 1946-ban megjelent könyvében hangsúlyozta a nemzeti karakter megismerésének fontosságát. Szerinte a nemzetek karaktere úgy különbözik egymástól, mint az emberek személyisége. Egy ország lakosságát és vezetőit ténylegesen jellemző (vagy nekik tulajdonított) „lélektani” sajátosságok minden nemzetközi problémának lényegi elemét alkotják, legyen szó (kül)politikai, diplomáciai, katonai, gazdasági, pszichológiai vagy kulturális kérdésről. A nemzeti karakter az alkalmazott politikatudomány tárgya – és eszköze –, melynek összetevői az egyének jellemvonásai; továbbá a befolyásos csoportok és azok hangadó tagjainak karaktere, valamint az egyének és társadalmi csoportok cselekvését vezérlő szándékok elegye. Ez a tényező akkor nyilvánul meg a legtisztábban,

12] *Recommendations of the Jeremiah Report* 1998.

amikor egy nép egy válsághelyzetre egységes nemzetként ad választ.¹³ Ilyen szituáció elsősorban háborús helyzetben és természeti katasztrófák idején, esetleg más rendkívüli körülmények között következhet be, de még akkor is megkérdőjelezhető, hogy a cselekvést vezérlő szándékok egységes „nemzeti” reagálást váltanának ki az egyénekből és csoportokból (noha az alkotmányos előírások ezt általában kötelezővé teszik számukra).

Ugyanakkor a dinamikus pszichológia felfogásában az egyes emberek viselkedését is sokszor ellentétes szándékok mozgatják, és a motívumok között a tudattalan késztetések is jelentős szerepet játszhatnak. A személyiség – a kóros eseteket kivéve – ettől még integrált, alkalmazkodóképes marad; belső konfliktusait képes feldolgozni (vagy háttérbe szorítani, időlegesen elfojtani), kedvező esetben egyensúlyban tartani, és külső viselkedésében, a közösséghez való viszonyában színvonalas, értékteremtő teljesítménnyé konvertálni. Ilyen értelemben a nemzeteket is tekinthetjük belső konfliktusokkal terhelt közösségi aktoroknak. Ezek azonban kifelé (a nemzetközi kapcsolatokban), ha máshogy nem, akkor nemzetközi jogi értelemben, egységes arculatot mutatnak, és a cselekvésüket vezérlő szándékok (politikai törekvések) többé-kevésbé összerendezettek és legalább korlátozottan racionálisak. Ezért, noha a nemzet és a személyiség (jellem, karakter) fogalmainak összekapcsolása problematikus, megfelelő fenntartásokkal elfogadható, és mint látni fogjuk, volt rá példa, hogy eredményesen alkalmazták a nemzetközi problémák, konfliktusok kezelésének támogatására.

A nemzeti karakternek – Platt szerint – kétfajta értelmezése lehetséges. Egyrészt a (nemzetet alkotó) egyének túlnyomó többségét általában jellemző tulajdonságok együttese, másrészt az adott közösség mint nemzet más nemzetekkel szembeni viszonyulását (viselkedését) meghatározó láthatatlan, de mégis kulcsfontosságú faktorok összessége. A kettő szembekerülhet egymással. Például a kínai emberről általában el szokták mondani, hogy szorgalmas, tekintélytisztelő, családszerető, konfliktuskerülő, békés, szerény, alkalmazkodó stb. Ugyanakkor Kínát Nyugaton egyre inkább „vádolják” azzal, hogy a nemzetközi kapcsolatokban asszertív („rámenős”), sőt agresszív, globális ambíciókat követ, dominanciára tör, fenyegető, szabályszegő, önző, és mereven követi a konzervatív (kommunista) értékrendet. De nemcsak az egyén és a csoport jellemzői között lehet ellentmondás, hanem az egyénen és a csoporton belül is létezhetnek konfliktusok. A hagyományos kínai kultúra maga is kettős természetű, amennyiben a hivatali tisztségviselőkhöz köthető tekintélyuralmi, szertartásos és „erénycsősz” konfucianus szemlélettel mindig is dacolt az egyszerű nép többsége által követett,

13| PLATT 1946.

a természetes életvitelt pártoló taoizmus. A kérdés mai politikai vetületére később még visszatérek.

Graham Allison nagy hatású művében három döntési modellt vázolt fel, mégpedig a racionális cselekvő (RAM), a szervezeti viselkedés (intézményi mechanizmusai) és a kormányzati politika (intézmények közötti alkudozás révén történő kialakításának) modelljét.¹⁴ Valamennyi azon az antropomorf analógián alapul, miszerint a nemzetek és kormányzatok (vagy más erőközpontok) tevékenységéről úgy beszélhetünk, mint egyes emberek viselkedéséről. Racionalitás alatt természetesen a simoni értelemben vett korlátozott racionalitást kell érteni, vagyis figyelembe kell venni, hogy a rendelkezésre álló információk mindig hiányosak (sohasem tökéletesek), és a döntéshozók kognitív (megismerési, gondolkodási) képességei is azok. Az észszerűségnek így is van elégséges feltétele, mégpedig az, hogy a választott eljárás és annak eredménye, a cselekvés, a döntéshozó által hozott kritériummal összhangban legyen, saját magának ne mondjon ellen.¹⁵ Arrow megközelítésében a racionális viselkedés egyszerűen olyan magatartás, amely megfelel az alternatívák valamely viszonylagos, értékük szerinti rendezésének, azaz a döntések egy elméletének.¹⁶

Amikor az elemzők nemzetekről beszélnek, akkor – Allison szerint – kiindulhatnak egy általános megközelítésből, ami minden nemzetállamra érvényes (*national state*), vagy beskatulyázhatják egy adott kategóriába (*generic state*), mondjuk a diktatúrák közé, vagy esetleg konkrétan megnevezhetik (*identified state*): „Kína”, vagyis a pekingi kormány; és megszemélyesíthetik az államot (*personified state*), a politikai törekvéseket azonosítva Xi Jinping szándékaival.

Platt tábournok könyvében leírja, hogy az amerikai katonai hírszerzés 1944-ben Ruth Benedict kultúrantropológust kérte fel egy Japánról szóló tanulmány elkészítésére. Ruth tanácsai a japán emberek jellegzetes gondolkodásmódjának feltárásával nagymértékben hozzájárultak ahhoz, hogy a távol-keleti hadszíntéren a II. világháború 1945-ben – és ne sokkal később – érjen véget, illetve ahhoz, hogy a harcoló felek ne szenvedjenek el még annál is nagyobb véráldozatot és megrázkódtatást, mint ami egyébként elkerülhetetlen volt. A *Krizantém és kard* című könyv – Benedict kutatási eredményeinek népszerű összefoglalója – évtizedekre tematizálta a Japánal kapcsolatos szociálintropológiai és pszichológiai diskurzust.¹⁷

14| ALLISON 1999.

15| RÁCZ 1988: 36.

16| ARROW 1979.

17| BENEDICT 1947.